

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI

TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2024/2025-61)

DÜNYA ÇEVRE GÜNÜ

5 HAZİRAN 2025

Temiz hava, dengeli bir iklim ve sağlıklı bir çevre sağlığın temelidir. Ayrıca güvenli su, sanitasyon, hijyen, zararlı kimyasallardan ve radyasyondan korunma da sağlığın vazgeçilmez koşullarıdır. Sağlıklı bir çevre, dünya genelindeki hastalık yükünün dörtte birini önleyebilmektedir.¹ Çevre ve sağlık arasındaki bu güçlü bağın farkına varmak ve harekete geçmek büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda Dünya Çevre Günü, çevre konularını ele alan en büyük uluslararası gündür. Her yıl 5 Haziran'da kutlanan bu Birleşmiş Milletler günü, gezegenimizi koruma ve onarma amacıyla dünyanın dört bir yanından milyonlarca insanı bir araya getirmekte; hükümetleri, işletmeleri, toplulukları ve bireyleri sürdürülebilir değişim için harekete geçmeye teşvik etmektedir. 1973 yılından bu yana Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) öncülüğünde yürütülen Dünya Çevre Günü, bugün 150'den fazla ülkede kutlanan ve çevresel sorunlara karşı küresel farkındalık oluşturma açısından en etkili platformlardan biri hâline gelmiştir.²

Dünya Çevre Günü 2025 yılı teması ise **"Plastik Kirliliğine Son"** olarak belirlenmiştir. Bu tema kapsamında, plastik kirliliğinin mikroplastikler yoluyla da insan sağlığını tehdit ettiği vurgulanmakta ve bu küresel sorunla mücadele için eylem çağrısı yapılmaktadır. Bu yıl Dünya Çevre Günü'ne ev sahipliği yapan Kore Cumhuriyeti 2040 yılına kadar plastik kirliliğini sona erdirmeyi hedeflemiştir.³

Plastik ürünlerde bulunan kimyasallara maruz kalma, insan yaşamının her aşamasında, gebelik öncesi dönemden başlayarak devam etmektedir. Bu kimyasalların gebelik sürecinde, doğumda, çocuklukta ve yetişkinlikte insan vücudunda düzenli olarak tespit edildiği bilimsel çalışmalarla gösterilmiştir. Yakın tarihli bir rapora göre, dünyada kullanılan 16.000'den fazla plastik kaynaklı kimyasal bulunmaktadır. Bunların 6.300'ü yüksek düzeyde maruz kalma potansiyeline sahiptir ve 1.500'den fazlasının plastik ürünlerden çevreye sızdığı bilinmektedir. Bu kimyasalların yalnızca %34'ü için sağlık risklerine ilişkin veri bulunmaktadır. Geriye kalan %66'sı hakkında güvenlik değerlendirmesi yapılmamıştır. Değerlendirilen plastik kimyasallarının yaklaşık %75'i insan ve çevre sağlığı açısından zararlıdır. Örneğin, yaygın olarak kullanılan fitalatlar ve bisfenol A (BPA) gibi maddelerin hormonal sistemi bozduğu, erişkinlerde tip 2 diyabet, yenidoğanlarda ise gelişimsel bozukluklar ile ilişkili olduğu bilimsel olarak kanıtlanmıştır.⁴

Mikroplastikler ise doğada neredeyse yok edilemeyen, boyutları 5 mm'nin altına inmiş plastik parçacıklardır. Okyanuslardan kutuplara, şehir havasından soframızdaki deniz ürünlerine kadar her yerde karşımıza çıkmaktadır. Yapılan araştırmalar, mikroplastiklerin solunum, temas ve sindirim yoluyla insan vücuduna girdiğini ve burada birikerek sindirim, solunum, bağışıklık, üreme ve sinir sistemi üzerinde ciddi etkiler oluşturabileceğini göstermektedir. Özellikle nano boyuttaki plastikler, kan dolaşımı yoluyla vücudun tüm organlarına ulaşabilmekte ve hücresel tahribata yol açabilmektedir. Güney Kore'de yapılan çalışmalarda, evlerdeki hava örneklerinde açık havadan 1,5 kat daha fazla mikroplastik tespit edilmiş, deniz ürünlerinde ise gram başına 2'nin üzerinde parçacık sayısına ulaşılmıştır. Bu durum sadece çevresel bir tehdit değil; aynı zamanda insan sağlığını doğrudan etkileyen bir halk sağlığı sorunudur.⁵

¹[Internet] https://www.who.int/health-topics/environmental-health#tab=tab_1 Erişim Tarihi: 26.05.2025

²[Internet] <https://www.worldenvironmentday.global/> Erişim Tarihi: 26.05.2025

³[Internet] <https://www.unep.org/news-and-stories/press-release/republic-korea-host-world-environment-day-2025-focus-ending-plastic> Erişim Tarihi: 26.05.2025

⁴ [Internet] <https://www.nature.com/articles/s41591-024-03287-x> Erişim Tarihi: 26.05.2025

⁵[Internet] <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC10151227/> Erişim Tarihi: 29.05.2025

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ TIP FAKÜLTESİ HALK SAĞLIĞI ANABİLİM DALI TOPLUM İÇİN BİLGİLENDİRME DİZİSİ (2024/2025-61)

Plastik kirliliği ile ilgili verilere bakıldığında, küresel plastik üretiminin 1950'lerden itibaren hızla arttığı ve son 70 yılda yaklaşık 230 kat artarak 2019 yılı itibarıyla yıllık 460 milyon tona ulaştığı görülmektedir. Her gün yaklaşık 2.000 çöp kamyonu plastik atık, okyanuslara, nehirlere, göllere bırakılmaktadır. Her yıl 19 ila 23 milyon ton plastik atık, su ekosistemlerine sızarak gölleri, nehirleri ve denizleri kirletmekte; bu atıklar, deniz canlılarının yaşam alanlarını yok etmekte, biyoçeşitliliği azaltmakta ve besin zincirini etkilemektedir.^{6,7} Bu durum, plastik kirliliğiyle mücadelede bireysel ve toplumsal düzeyde dönüşüm ihtiyacını ortaya koymaktadır. Değişim, hepimizin elindedir. Bireysel tercihlerimiz yalnızca tüketim alışkanlıklarını değil; endüstrileri, pazarları ve kolektif geleceğimizi de şekillendirme gücüne sahiptir.⁸ Plastik kirliliğini azaltmak için yapabileceğimiz bazı öneriler şunlardır:⁹

- ✓ Market poşeti, tek kullanımlık çatal bıçak takımı, pipetler gibi yalnızca bir defa kullanılan ürünler yerine yeniden kullanılabilir formlarını tercih etmek
- ✓ Şişelenmiş su satın almak yerine yeniden kullanılabilir şişe kullanmak
- ✓ Mikroplastik içeren kozmetik ürünlerden kaçınmak
- ✓ Paket yemek yerine evde yemek yapmaya özen göstermek
- ✓ Geri dönüşüm kurallarını öğrenmek ve uygulamak
- ✓ Plastik poşetler yerine bez çanta gibi alternatifleri kullanmak
- ✓ İkinci el eşyaları satın almak
- ✓ Sürdürülebilir markaları desteklemek

Sonuç olarak; plastik kirliliğini sona erdirmek; daha temiz okyanuslar ve kara alanları, daha sağlıklı toplumlar, iklim krizine karşı dirençli ekosistemler ve sürdürülebilir ekonomiler için temel bir adımdır.⁸

⁶[Internet] <https://www.unep.org/plastic-pollution> Erişim Tarihi: 29.05.2025

⁷[Internet] <https://ourworldindata.org/plastic-pollution?insight=plastic-production-has-more-than-doubled-in-the-last-two-decades#key-insights> Erişim Tarihi: 29.05.2025

⁸ [Internet] <https://www.worldenvironmentday.global/get-involved/key-messages> Erişim Tarihi: 29.05.2025

⁹ [Internet] <https://www.nrdc.org/stories/10-ways-reduce-plastic-pollution> Erişim Tarihi: 30.05.2025